

**TOPONIMELE DE ORIGINE UCRAINEANĂ
DIN ÎMPREJURIMILE BECLEANULUI
(JUD. BISTRIȚA-NĂȘĂUD)***

În cercetarea istoricului și a răspândirii grupelor etnice ucrainene din Transilvania, de-a lungul veacurilor, un rol important îl au stabilirea răspândirii teritoriale, stratificarea și cronologizarea numelor topice de origine ucraineană, fapt ce necesită un studiu amănunțit și general diacronic și sincron ic al acestora. Remarcăm, de asemenea, că locurile de așezare ale unor grupuri etnice ucrainene, asimilate în cursul veacurilor trecute de populația românească sau, mai rar, de cea maghiară, nu corespund totdeauna răspândirii teritoriale a toponimelor de origine ucraineană. Nume de localități ca *Rus, Ruși, Ruse ni, Rusul Bârgăului, Rusul de Jos, Rusul de Sus, Rușiori, Rușii Munți, Rușior* etc., sau ca *Oroszfája, Oroszborgó, Orszfalu, Oroszi, Reussdorf, Reussisschdorf* etc. denotă existența, odinioară, pe teritoriul acestor sate, a unor grupuri de populație ucraineană; însă numele acestor localități au fost create de români, respectiv de maghiari și de germani, și, ca atare, nu pot fi considerate de origine ucraineană. Menționăm însă că acest fapt nu exclude existența eventuală a unor nume topice de origine ucraineană în microtoponimia satelor amintite. De altfel, există și localități cu nume de origine ucraineană – create de ucraineni din așezările apropiate – care nu au avut niciodată populație ucraineană. Așa, de exemplu: satul *Moisei* (jud. Maramureș) are și forme atestate la 1465: *domenium Mayzen*, 1468: *nobilitas de Moyzen*, 1495: *Mayzyn* (Suciu, vol. I, p. 405). Numele maghiar al satului este *Mojszén* și reflectă o formație ucraineană de la numele de persoană rom. *Mois(e)* + suf. ucr. pos. *-yn*. Ținând seama de datele documentelor istorice (Mihályi, p. 56-58, 345-347, 369-370, 471-472, 482, 492, 582-583, 594-595; Bélay, p. 175 și R. Popa, 91), de faptul că microtoponimia acestui sat este în întregime românească și că avem atestări ca: 1365: *Moyze*, 1450: *Mayze*, 1453: *kneziatus Moyzey* (Suciu, I., 405), putem afirma că așezarea a avut întotdeauna populație românească, iar numele cu aspect ucrainean i-a fost atribuit de către ucraineni, locuitori ai satelor apropiate din Poienile de Sub Munte, Ruscova, eventual din Leordina, Petrova, Rozavlea.

* Comunicare prezentată la Al X-lea Simpozion Național de Onomastică, Cluj-Napoca, 26-28 octombrie 1993.

Așadar, nu în toate cazurile aria numelor topice ucrainene coincide cu aria de răspândire a populației ucrainene.

De asemenea, din motive metodologice, cele două arii amintite nu pot fi considerate identice, deoarece determinarea ariei de răspândire a toponimelor ucrainene constituie un fapt sincron, contemporan. Această arie reprezintă repartizarea teritorială a numelor topice ucrainene existente și astăzi, câtă vreme aria de răspândire a populației ucrainene a fost într-o schimbare continuă în cursul istoriei. Cu alte cuvinte, numele topice ucrainene existente astăzi au fost create în diferite epoci și, astfel, ele reflectă aria de răspândire a ucrainenilor în diferite perioade istorice. În majoritatea covârșitoare a cazurilor, atestările referitoare la macrotoponimie lipsesc, și de aceea cronologizarea precisă a acestor nume topice este aproape imposibilă.

Pentru a stabili mai precis răspândirea istorică în trecut a diferitelor grupări etnice răzlețe ucrainene este necesară studierea amănunțită a microtoponimelor de pe teritoriul satelor care puteau să aibă în trecut și o populație ucraineană.

Încă în 1969, într-un articol publicat în primul volum de *Studii și materiale de onomastică* am demonstrat, pe baza microtoponimiei, că în satul Ruștior (jud. Bistrița-Năsăud), azi un sat pur românesc, în trecut, pe lângă populația românească, a trăit un grup de ucraineni, asimilat de populația majoritară românească.

Acum încercăm să arătăm, pe baza microtoponimiei, că la sfârșitul Evului Mediu în satele Rusu de Jos și Rusu de Sus (ung. Alsóoroszfalu, Felsőoroszfalu), deci nume de localități date de români, respectiv de maghiari, situate în apropierea orașului Beclean (jud. Bistrița-Năsăud), a trăit, alături de populația românească, și un grup etnic ucrainean, dispărut, asimilat de populația majoritară românească.

Satul Rusu de Jos (popular Rușii de Jos) este așezat de-a lungul pârâului Meleș, afluent al Someșului Mare, la 3 km de orașelul Beclean, iar satul Rusu de Sus (popular Rușii de Sus), de asemenea, se întinde în valea pârâului Meleș, la confluența cu pârâul Malinului, la o distanță de 12 km de Beclean.

Primul document care vorbește despre Rusu de Jos datează din 1305; din acesta reiese că numele inițial al satului a fost *Karachuntelke*, adică terenul sau moșia lui Crăciun. De asemenea, cu numele de *Karachuntelke* apare și celălalt sat, Rusu de Sus, cu un secol mai târziu, în 1405. Din aceste documente reiese că satele amintite sunt sate iobăgești, cu o populație românească, în posesiunea magnaților Bánffy, apoi Apafi și Bethlen. Știri și despre o populație ucraineană apar într-un document din 1410, când sunt amintite ambele sate cu numele latinesc: *utraque villa Ruthenorum* și în 1447: *duae possessione Orozsfalu*. Însă nici numele vechi ale satelor nu sunt uitate (ceea ce este și o dovadă a continuității populației originare românești pe lângă grupul etnic ucrainean așezat); apar des denumiri ca: *Also Karachuntelke*, în 1467; chiar și în 1624: *Also Orozsfalu alias Karacsontelke*. Primele atestări ale numelor noi ale satelor apar în 1760, cu o formă mixtă: *Also Rusz, Felső Rusz*, mai târziu, în 1839: *Ruszu gyin Zsosz* și *Ruszu gyin Szusz*.

Deci atestările din 1410: *villa Ruthenorum* și 1447: *Orozfalu* denotă că grupurile etnice ucrainene în aceste două sate s-au așezat la începutul secolului al XV-lea, deoarece în această perioadă apar numele noi ale satelor, conținând numele etnic *rus*, adică *ucrainean*, *rutean*. Populația ucraineană a acestor două sate nu a supraviețuit după a doua parte a secolului XVII-lea, deoarece avem documente (conscriptii) sigure că amândouă satele au fost distruse în întregime în 1658, rămânând un scurt timp *deserta praedium*, adică fără locuitori. După un timp ambele sate au fost repopulate cu o populație pur românească. Avem conscripții complete din 1713 și 1785 cu numele locuitorilor iobagi și jeleri. Aceste nume de familie sunt toate românești, și astăzi satele amintite au o populație pur românească. În 1960 Rusu de Jos avea 381, iar Rusu de Sus, 416 suflete.

Analizând toponimia satelor amintite, putem vedea că domină categoric microtoponimele românești, dar, într-o măsură mai mică, apar și nume topice de origine ucraineană, moștenite de la grupul etnic ucrainean dispărut. Preluarea acestor toponime de origine ucraineană de către populația românească denotă o conviețuire mai lungă româno-ucraineană încă înainte de distrugerea satelor, în 1658. Această conviețuire trebuia să se desfășoare de la începutul secolului al XV-lea, când apar ucrainenii, și până la distrugerea temporară a satelor. Înainte și după această perioadă satele amintite aveau numai populație românească. Probabil, în cursul perioadei dintre secolul al XV-lea și a doua jumătate a secolului XVII-lea, acest contact etnic s-a sfârșit cu o asimilare a grupului etnic ucrainean, dar dovada existenței acestui grup s-a păstrat în microtoponimia satelor studiate.

Toponimie de origine ucraineană și compuse cu numele topice de origine românească secundare, derivate, sunt următoarele:

a) Satul Rusu de Jos

1. COȘARGURA (Între Coșargura, Su Coșargura), arăt.; atestat în 1864: Cosargu. Cf. ucr. *kočerga*, dial. *košerga* „vătrai, cârlig”.

2. COLDURI, păd., o formație românească cu desinența pluralului de la un etimon ucr. *koloda* „butuc, Buștean”; o derivație românească: Dealu Coldurilor.

3. DULNIC, păd., toponim cu un aspect ucr., cf. ucr. *dolnyk* „cupa” (Hrynčenko, I, 414). Etimologia nu e sigură.

4. IZBIȘTA, arăt.; din ucr. *ysbyšte* sau *yzbyšča* „casă țărănească mică”; formație românească: Pă Izbișt'e (Hrynčenko, II, 170).

5. HIJA, păd., deal; Formații rom.: Izvoru Hijii, Dealu Hijii, Su Hija; < ucr. *chyža* „colibă”; 1898: Hizsa (Hrynčenko, IV, 396).

6. HORAI, deal, păd.; din ucr. *hora* „deal, munte”; 1699: Horaj.

7. HORODIȘTE, deal; din ucr. *horodyšče* „loc unde a fost o fortăreață, cetate” (Hrynčenko, I, 315); 1864: Horodiște.

8. N'JPOTOCU, păș.; din ucr. *mižpotok* „între pâraie” (Hrynčenko, II, 340 și III, 378).

9. PASĂCA, păd.; din ucr. *pasika* „stupărie, prisacă” (Hrynčenko, III, 99).

10. SĂLĂUANA, izvor sărat, deal, arăt.; din ucr. *solotvyna* „pământ sărat; izvor sărat, lac sărat” (Hrynčenko, IV, 164).

11. SIMN’A, deal, păd.

12. UZARINCA, arăt.; din prep. ucr. *u* „la” + ucr. *zarinck* „mal acoperit cu nisip” (Hrynčenko, II, 90).

13. VOLOSCA, arăt.; derivat rom.: Pârâu Volosca; din ucr. *voloska* „româncă” (Hrynčenko, I, 25); 1699: Volosca.

14. ZAHORAIA, fân.; derivat rom.: Izvoru Zahoraii; din prep. ucr. *za* „după, peste” + ucr. *hora* „munte, deal”.

b) *Satul Rusu de Sus*

1. BUCUNA, arăt.; derivat rom.: Dealu Bucunii; toponim cu un aspect ucr.; probabil derivă de la un etimon ucr. *buk* „făget” + suf. ucr. *-yn(a)*. Etimologia nu e sigură.

2. DUBRUCA, arăt.; derivate rom.: Drumu Dubrușii, Pă Dubruca; din ucr. *dubruka* „pădurice de stejari” (Hrynčenko, I, 425).

3. IAUR, arăt.; derivate rom.: Drumu Iaurilor, După Iauri; din ucr. *javir* „arțar” (Hrynčenko, IV, 534).

4. JĂLĂBOC, arăt.; derivate rom.: Pârâu de la Jălăboc, Izvoru de la Jălăboc; din ucr. *žolobok* „valău, jgheab, covată, troacă” (Hrynčenko, I, 490).

5. HURCA, păd., fân.; din ucr. *horka* „pădure mică” (Hrynčenko, I, 310); 1864: Hurka.

6. POROBISCE, fân.; din vb. ucr. *porubyty* „a tăia, a defrișa”, din rădăcina *porub* + suf. ucr. *-yšče* > ucr. *porubyšče* „loc unde a fost o defrișare” (Hrynčenko, III, 345).

7. RUSCAI, deal, arăt., păș., liv.; după tradiție orală, aici locuiau cândva familii ucrainene; cf. ucr. *ruskyj* „rus”.

8. ZACOLIȚA, fân., păș., arăt.; din prep. ucr. *za* „după, peste” + ucr. *okolyc’a* „hotarul satului, margine, împrejurime” (Hrynčenko, II, 48); 1864: Zacolitia.

Următoarele toponime, deși nu sunt de origine ucraineană, trimit totuși la foști locuitori ucraineni ai satului:

9. FERTAIU RUSCALILOR, atestat în 1864: Fertaiul Ruscaliloru, adică „cartierul rușilor”, parte de sat.

10. PÂRÂU RUȘULUI, adică Pârâu Rusului; pornește de la Zacolița.

11. PĂ TRUNUSCURI, arăt.; are și o atestare din 1864: *Fertaiul Turnescurilor*; probabil la baza acestor toponime stă numele de persoane *Turnovskyy*, tot de origine ucraineană. Etimologia nu e sigură și este discutabilă.

În încheiere putem afirma că depistarea și analiza microtoponimelor adeseori ne ajută la stabilirea unor grupe etnice, care în cursul istoriei au trăit, au conviețuit cu populația actuală în localitățile studiate, și de multe ori ne ajută și la cronologizarea perioadei de existență a lor în localitățile cercetate.

ABREVIERI

arăt. = arătură.
fân. = fânaș.
liv. = livadă.
păd. = pădure.
păș. = pășune.

Bélay = Bélay Vilmos, *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig*, Budapest, 1928.
Hrynčenko = B. D. Hrynčenko, *Slovar' ukrainskogo jazyka*, vol. I – IV, Kiev, 1909.
Mihályi = Ioan Mihályi, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighetul Marmației, 1900.
R. Popa = Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970.
Suciu = Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I – II, București, 1963.

*Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, nr. 31*